DOI: 10.51728/ZRIPF202501027R
Izvorni naučni rad
Original scientific paper
Primljeno 04.09.2025.

Prof. dr. sc. Semir Rebronja
Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
r_semir@yahoo.com

KASIDA MEHMEDA HANDŽIĆA O GAZI HUSREV-BEGU

Sažetak

Ovaj rad analizira kasidu Mehmeda Handžića napisanu u čast Gazi Husrev-bega, što je čini književnim i kulturnim djelom islamskog kulturnog naslijeđa u Bosni i Hercegovini. Napisana je u duhu klasične arapske poetske tradicije prilagođene osmanskom i bošnjačkom kontekstu. Odlikuju je trodijelna struktura i brojna stilska sredstva.

U uvodnom dijelu Handžić veliča Bosnu, njenu ljepotu i islamski identitet, u središnjem se fokusira na Gazi Husrev-begov na lik i djelo, njegov vojni genij, porijeklo i kulturno-civilizacijski doprinos, dok zaključni dio sadrži dovu i duhovnu refleksiju.

U radu je naglašena stilska izražajnost kaside, uključujući upotrebu metafora, hiperbola, te i intertekstualnosti i korištenja tekstova iz Kur'ana i hadisa. Poseban naglasak stavljen je na upotrebu tradicionalnih motiva: lavovi, koplja, svjetlost i tama, koji se povezuju s temama časti, junaštva i božanske pomoći. Autora su inspirisali veliki arapski pjesnici, poput Al-Mutanabbija, s kojim dijeli tematske i morfemske sličnosti.

Handžićeva kasida ne samo da slavi Husrev-bega kao vojskovođu i dobrotvora, već i afirmiše Bosnu, prostor na kojem je on živio, kao jedno od duhovnih i kulturnih središta islama u Osmanskom carstvu. Time pjesma zadobija i funkciju književnog i kulturnog manifesta.

Ključne riječi: kasida, Gazi Husrev-beg, klasična poetska tradicija, Mehmed Handžić, Al-Mutanabbī

Uvod

Kasida Mehmeda Handžića o Gazi Husrev-begu jedno je od kulturološki značajnijih djela u bošnjačkoj književnosti pisanoj na arapskom, turskom ili perzijskom jeziku. To djelo ne samo da ima duboki historijski značaj, već je i dio bogatog literarnog naslijeđa koje svjedoči o kulturnom, religijskom i društvenom okruženju u vrijeme kada su u Bosni nastajala ovakva djela.

U ovoj kasidi Handžić spaja elemente lične i kolektivne historije, izražavajući duboko poštovanje prema heroju Husrev-begu i njegovoj borbi za širenje islama i očuvanje muslimanskog identiteta na Balkanu. Pjesma nije samo književni izraz, već i politički i kulturni dokument koji odražava specifične vrijednosti tog vremena.

S obzirom na to da je kasida oblik koji se u arapskoj književnosti razvijao tokom nekoliko vijekova, a zatim se prilagodio osmanskoj tradiciji, ova pjesma bit će analizirana u kontekstu njenog poetskog jezika, strukture, te simbolike kojom se autor koristi. Cilj analize je da se ukaže na to kako se Handžić kao intelektualac, ne pjesnik u pravom smislu riječi, koristio tradicionalnom formom kaside kako bi prenio poruke o časti, borbi, i heroizmu, ali i kako bi povezao te univerzalne teme sa specifičnim kontekstom bošnjačkog društva i identiteta u osmanskom periodu.

Handžić, slijedeći uzore klasične poetske tradicije, oblikuje svoju pjesmu prema obrascima velikih arapskih pjesnika poput Al-Mutanebbija, i oslanja se na strukturu panegirika, karakterističnu za klasično pjesništvo.

Na narednim stranicama detaljno će biti analizirana ova Handžićeva kasida, istražene njene formalne karakteristike i tematske komponente, te ukazati na to koliko je klasična knjižvnost utjecala na njen nastanak.

O autoru

Mehmed Handžić, bošnjački teolog, historičar i folkorista, rođen je 1906. godine. U Sarajevu je završio mekteb i ruždiju. Poslije završetka Šerijatske gimnazije (1926. godine), upisao je i 1931. godine diplomirao na islamskim studijama Univerzitetu Al-Azhar u Kairu. Potom je postavljen za nastavnika i prefekta u Gazi

Husrev-begovoj medresi, a od 1937. godine bio je upravnik i bibliotekar u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Od 1939. godine obnašao je dužnost predsjednika udruženja „El-Hidaje“ i urednika istoimenog časopisa. U Višoj Islamskoj šerijtsko-teološkoj školi počeo je da radi 1939. godine, a pred smrt je imenovan i u zvanje redovnog profesora. Na Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi Handžić je predavao Tumačenje Kurana (Tafsīr) i Filozofiju šerijatskog prava ('Usul al-fiqh). Osim nastavničkog rada i držanja govora, Handžić je držao i privatna predavanja za krug prijatelja i poznanika. On je prevodio i prisutnima tumačio pojedina djela iz islamske književnosti. Pisao je na bosanskom i arapskom jeziku. Većina njegovih djela sačuvana je u formi rukopisa – autografa i čuvaju se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Umro je 1944. godine. (Mehmedović, 2018:228-229; Duraković, Karić, 1999).

Mehmed Handžić napisao je i objavio i jednu kasidu kao panegirik Gazi Husrev-begu. U uvodu kaside on kaže: „Ovu kasidu sam ispjevao kao panegirik u čast Gazi Husrev-begu, povodom njegovog obilježavanja 26. redžeba, što odgovara 4. novembru 1934. godine“ (Handžić, 1935:34). Štampana je u časopisu *Glasnik Vrh. vjer. starješinstva I. V. Z.*, br. 1, 1935, str. 34-36.

Autor, u fusnoti pjesme na arapskom jeziku, pojašnjava značenje nekih arhaičnih riječi, te daje tumačenja mjesta, gradova i ličnosti.

Historiijski kontekst pjesme pohvalnice

Pjesma pohvalnica veliča Gazi Husrev-begove vojne uspjehe i civilizacijske doprinose Bosni. Gazi Husrev-beg je rođen oko 1480. godine u Serezu, današnja Grčka, u uglednoj porodici. Njegov otac Ferhad-beg bio je gradski namjesnik, a njegova majka bila je kćerka sultana Bajezida II. Odrastao je i školovao se na carskom dvoru, gdje je stekao vrhunsku vojnu i administrativnu naobrazbu.

Prije dolaska u Bosnu obavljao je dužnost namjesnika Smederevskog sandžaka. U pohodu na Beograd istakao se hrabrošću, zbog čega je ponio časni naslov *ġāzī* – osvajač na Allahovom putu. Na čelu Bosanskog sandžaka bio je u tri mandata: 1521–1525, 1526–1534. i 1536–1541. godine. Njegova ostavština, međutim, nadilazi vojna dostignuća. Husrev-beg je, kao najveći

legator, svojim zadužbinama ostavio neizbrisiv trag u Bosni i Hercegovini. Njegova džamija, medresa, bezistan, sahat-kula i brojni vakufi oblikovali su urbanu i kulturnu sliku Sarajeva, grada koji je u vrijeme njegovog namjesništva doživio procvat.

Gazi Husrev-beg je umro u Sarajevu 1541. godine. Sahranjen je u turbetu koje je, još za života, podigao u haremu svoje džamije. Njegovo ime bilo je i ostalo simbol vojničke časti, mudrog upravljanja i nesebičnog vakufskog nasljeđa, koje i danas živi putem institucija koje je osnovao (vidi više: Zlatar, 2010).

Analiza kaside

Ova pjesma je panegirik, formalno oblikovan u klasičnom arapskom metru i stilu, karakterističan za tradicionalnu islamsku-klasičnu poeziju. U analizi će biti riječi o tri ključna aspekta ove kaside: strukturnoj organizaciji, stilskoj analizi i utjecaju koju je na nju ostavila klasična poetska tradicija.

1. Strukturna organizacija

Najzastupljenija forma prijeislamske, a kasnije i klasične poezije, bila je kasida. Stihovi su formalno usklađeni s arapskim klasičnim metričkim sistemom, pri čemu dominira harmonična sintaktička struktura, sa čestim paralelizmom i simetričnim rasporedom ideja. Metr ovih stihova je tawīl na paradigmu: **فعولن فعولن مفاعيلن فعولن مفاعلن/مفاعيلن فعولن مفاعلن** i čitava kasida je u tom metru. Što se tiče upotrebe metra, uglavnom se može uočiti da su *u dugim metrima kazivane pjesme s više epskih i dubljih emocionalnih elemenata, pjesme u kojima se govori o slavnim borbama, o životnoj mudrosti, o tuzi i bolu* (Grozdanić, 1976:40).

Rima je ostvarena na suglasniku rā, tzv. rima al-rā'iyya.

U arapskoj književnoj tradiciji poetska forma kaside sastoji se od tri temeljna dijela (Babović, 2018). Ta tri, uvjetno rečeno, osnovna dijela kaside, dopuštaju znatne raznolikosti u izricanju njihovih konstitutivnih elemenata, njen su sastavni dio od prijeislamske kaside (Babović, 2018;55). Standardni obrazac kaside čine: ljubavni uvod (*nasib*), prijelaz oblikovan kao putovanje na devi poznato kao *al-riḥla* ili *taẖallus*, i završni dio, glavni dio pjesme koji se bavi temeljnom svrhom (*ġarad*) pjesme (Al-Tayib, 1983:43).

Handžić je u ovoj kasidi izvršio određene modifikacije u strukturi,[62] ali je pritom zadržao trodijelnu kompoziciju, ostajući vjeran klasičnom modelu forme kaside. Uočljiva je ta trodijelna kompozicija:

Prvi dio: od prvog do šestog stiha – Lirsko obraćanje i slikovit opis Bosne oblikuju tematsku okosnicu pjesme, dok pjesnik, evokacijom njene ljepote i slave, gradi snažan emotivni doživljaj. Motiv putnika, na početku, otvaranju pjesme, simbolizira kretanje, ali i dublju povezanost geografskog prostora s njegovim duhovnim i historijskim značenjem. Autor preuzima motiv putnika iz drevne kaside, gdje je tradicionalno imao istaknuto mjesto u poetskom izrazu.[63]

U drevnoj, prijeislamskoj kasidi dominirao je ljubavni prolog, no kasniji autori proširili su tematski spektar, uvijek ostajući vjerni temama od suštinske važnosti. Cilj nasiba je da već u prvom stihu postavi određeni ton, da simbolično naznači duhovne horizonte i glavnu svrhu kaside, te da probudi nostalgiju**,** koja je uskoj vezi s tom svrhom. Djelovanje na emocije nostalgijom i nagovještavanjem duha i cilja kaside su nerazdvojivi (Al-Tayib, 2002:44).

U ovom slučaju, pjesnik pjeva o *lijepoj Bosni* i *slavnoj Bosni*, s posebnim naglaskom na Sarajevo, da bi, na kraju, kasidu zaključio dovom za Bosnu i *njene plemenite ljude*. Prva tema nasiba je aluzija na dom (*dār*). Nostalgija i čežnja za zavičajem vječna su sudbina pjesnika koji je, prema arapskom idealu, vječno lutajući beduin. Spominjanje doma, ili bilo čega u vezi s njim, budi uspomene na voljenu osobu i minule trenutke sreće (Al-Tayib, 2002:46).

Drugi dio kaside: od sedmog do devetnaestog stiha – Druga cjelina kaside je prijelaz iz nasiba na glavnu temu pjesme (Al-Tayib, 2002:53). Temeljni dio je hvalospjev Gazi Husrev-begu, centralnoj figuri panegirika. Ovdje se ističu njegovo porijeklo,

---

[62] I stari pjesnici odstupali su od nasiba. Nasib je zamijenjen refleksijama o temama života i smrti, kao i u nekim Al-'Ašovim panegiricima (pogledaj ošpirnije: Al-Tayib, 1983:43).

[63] O motivu putnika u drevnoj i klasičnoj poeziji pogledati više u: Duraković, E. (2004) *Muallaqe: sedam zlatnih arabljanskih oda,* Sarajevo Publishing, Sarajevo.

vojni uspjesi i uloga u širenju islama, čime pjesma prelazi iz deskriptivne u narativnu dimenziju.

Putovanje kroz *taẖallus* izražava pokušaj oslobađanja od intenzivnih emocija nasiba. Opis putovanja: deve, pustinje, suosjećajne komunikacije s prirodnim pojavama, simbolizuju pjesnikovo nastojanje da iz unutarnje tuge pređe u aktivno, otvoreno stanje duha. Put vodi prema glavnoj temi kaside, gdje se, napokon, postiže olakšanje (Al-Tayib, 2002:56).

Treći dio: od dvadesetog do dvadeset i drugog stiha – Autor se vraća dovi Bogu.

Autor piše u duhu klasične poetske tradicije oslanjajući se na trodijelnu strukturu kaside koja svoje ishodište nalazi u poetici prijeislamskih pjesnika. Istovremeno, njegova poetika crpi nadahnuće iz naslijeđa islamske i klasične arapske poezije, slijedeći estetske i tematske obrasce znamenitih pjesnika poput Al-Mutanabbija. Posebno se ističe njegov pristup nasibu – uvodnom dijelu kaside – gdje umjesto tradicionalnih elegičnih reminiscencija o izgubljenoj ljubavi i zavičaju, pjesnik evocira ljepotu Bosne i Sarajeva, njezinog duhovnog i političkog središta. U toj poetskoj viziji Bosna nije tek geografski prostor, već simbol kulturne uzvišenosti, historijskog kontinuiteta i duhovne slave, čime se Handžićeva kasida uklapa u širi tok klasične panegiričke poezije.

2. Stilska analiza

Autor se koristi bogatim jezikom, prožetim, najviše, metaforama (*al-'isti'āra*), ali i drugim stilskim figurama poput kumulacija (*murā'āt al-naẓīr*), hiperbole (*al-mubālaġa*), paronomazije (*al-ǧinās*) čime se naglašava herojski i sakralni karakter Bosne, vojskovođe i vojske:

Evo nekoliko primjera metafora:

فجاء من البوسنا بكل غضنفر بماض صقيل النصل ينهلّ بالقطر

Iz Bosne on dovede lavove hrabre,
Mačeve oštre što kaplju od krvi.

Autor koristi metaforu *lavovi*, aludirajući na Gazi Husrev-begovu vojsku i vojnike.

Sarajevo je metaforički opisano kao *biljur na ogrlici gradova*, čime se grad prikazuje kao dragocjeni ukras unutar niza urbanih cjelina. U drugom stihu, riječ *oblak* funkcioniše kao

metafora koja označava obilje i sveobuhvatnost Božijeg oprosta. Istovremeno, terminom *spùsti* izražena je personifikacija, jer se radnja *spuštanja*, svojstvena kiši ili oblaku, prenosi na apstraktni pojam oprosta, čime se postižu dinamičnost i izražajna slikovitost:

هو الدر في عِقد البلاد متوسطٌ وما مثله في الحسن واسطة الدر
فيا رب انزل سخب عفوك دائما علي من كفاها بالجلالة والفخر

On je biljur na ogrlici gradova, u središtu,
U ljepoti blista, neg' ijedan, biser nanizan.

Gospodaru, spusti, vazda, oblak Svog oprosta
Na onog' što si ga ukrasio veličinom i slavom,

Husrev-begov ugled poredi sa *zvijezdama i orlovima*, čime se sugeriše na nebesku dimenziju njegove moći i slave:

له نسب علا السما كين رتبة وفوق الثريا مجده صار والنسرِ

Rod mu uzvišen, pāra u nebesa,
Daleko, iznad zv'jezda, i iznad sokola.

Pored ovih, ima još puno metafora i epiteta svojstvenih klasičnoj poetskoj tradiciji.

Antiteza (*al-ṭibāq*) – Zemlja nije samo geografski prostor već svjetionik islama:

الي البسنة الحسنا اللتي اشهرك ضيا باسلامها الباقي لدي ظلمة الكفر

Ka Bosni divnoj, što zasja u tami,
Islamom vječnim naspram tame kufra.

Ova antiteza (*al-ṭibāq*) implicira dihotomiju svjetla i tame, koja je česta u islamskoj književnosti.

Antonimi su u ovom stihu imenice s pozitivnim konotacijama, čime autor stilski naglašava njihovu suprotnost, ali i sklad. Antonimni par *mrak – svjetlo* nije samo obični kontrast, već simbolička slika kojom se pojačava izražajnost stiha. Izborom riječi autor ističe bogatstvo značenja i dinamiku suprotnosti, gdje tama ne postoji bez svjetlosti. Stilski efekat tih parova dodatno doprinosi ritmičnosti i harmoniji pjesničkog izraza.

Kumulacija (*murā'āt al-naẓīr*):

لك السعد ان وافيت في وسطها الي سراي المذاع الصيت في البر والبحر

Sretna ti duša ako u nj' dođeš, u srce,
u Sarajevo, glasovito i na kopnu i na moru.

ومعد علم شاده جنب الجامع بنورهما ضاءا ضيا الشمس والبدر

Podigao je naučnu zadužbinu pokraj džamije,
Dvije svjetlosti što sjaje poput Sunca i *Mjeseca*.

Hiperbola (a*l-mubālaġa*):

وشاد المباني العاليات الي السما وابدي مكالما تجلّ عن الحصر

Onoga što je podig'o zdanja što nebo dotiču,
I prosu plemenitost, ne zna im se broja.

Paronomizija (al-ğinās):

امير تسمي خسروا اذ مصير من يخالفه لا شك حتما الي خسر

To je emir, zvan' Husrev, i svak zna,
ko njemu prkosi – ide pravo u propast.

U prvom polustihu pjesnik upotrebljava lično ime *Husrev* (خسرو), dok se u drugom polustihu koristi terminom *ḥusr* (خسر), u značenju *propast* ili *gubitak*. Na taj način autor stilski akcentuira fonetsku podudarnost između dviju riječi, pri čemu istovremeno ostaje prisutna izražena semantička suprotnost (vidi: Mujić, 2011:189). Ova zvučna sličnost između imena koje označava veličinu, moć[64] i historijsku važnost, s jedne strane, i pojma koji označava konačan gubitak, s druge, nije slučajna. Upravo tom igrom riječi autor postiže snažan stilski efekat, naglašavajući kontrast između stvarne historijske veličine ličnosti i apstraktnog pojma njenog mogućeg zaborava ili negacije.

U orijentalno-islamskoj tradiciji, a naročito u klasičnom i neoklasičnom periodu, prisustvo kur'anske i hadiske intertekstualnosti predstavljalo je neizostavan element književnog stvaranja. Autori se nisu koristili svetim tekstovima isključivo zbog stila, postupcima poput *al-iqtibāsa*,[65] već su ih integrisali i na dublji, kulturološki plan. Kur'anski ajeti i hadisi nisu služili samo kao ukras ili puko potvrđivanje značenja, već su postajali nosioci simboličkih, idejnih i civilizacijskih vrijednosti koje oblikuju poetsku i misaonu strukturu teksta. Time su tekstovi dobijali dodatnu dimenziju značenja, ukorijenjenu u širi religijski i kulturni

[64] Značenje imena i pojma *Husrev* je: *vlada*r, *moćan*, *veličanstven*.

[65] Iqtibās je naziv kojim se u poeziji označava preuzimanje riječi iz Kur'ana i hadisa, bez navođenja odakle su riječi preuzete. Vidi više: Mujić, M. (2019) *Rječnik klasičnih arapskih termina – gramatika, književnost, stilistika, metrika*, Centar za napredne studije, Sarajevo, str. 22; Muftić, T., (1995) *Klasična arapska stlistika*, El-Kalem, Sarajevo.

okvir islamske tradicije. Oslonjenost na čisti izvor Kur'ana časnog jasno ukazuje na njegovu temeljnu poetsku intenciju. Intertekstualnost s Kur'anom zauzima u poeziji izuzetno značajno mjesto, budući da se poetsko stvaralaštvo odlikuje snažnim utjecajem kur'anskog jezika i semantike (Al-Ġibārī, 2013:217).

Prisutnost kur'anskog utjecaja, kako na formalnom, tako i na sadržajnom planu, jedna je od najvažnijih stilskih i umjetničkih odlika arapske književnosti uopće. Pored kur'anskog teksta, u poeziji je primjetan je i snažan utjecaj hadisa (Al-Ġibārī, 2013:217).

Gotovo čitava pjesma prožeta je duhom orijentalno-islamske tradicije, kako u tematskom, tako i u izražajnom sloju. Brojni stihovi oblikovani su u duhu *al-iqtibāsa* – stilskog postupka poetskog uključivanja svetih tekstova – pri čemu se na pojedinim mjestima uočava doslovna, a češće aluzivn citatnost, (pogledaj više: Oraić-Tolić, 1990). Autor se oslanja na Kur'an i hadis kao izvore duhovne i poetske inspiracije, ne zbog puke ornamentike, već kako bi dodatno učvrstio semantičku dubinu pjesme.

Jedan od primjera doslovne citatnosti u poeziji Mehmeda Hadžića je stih koji preuzima izraz iz Kur'ana:

فهذا لعلم الدين اوثق عروة وذلك محلّ للعبادة والذكر

Najjačim užetom, on nauku o vjeru veže
A stjecište je ibadeta i zikra Allahu.

Aludira se na ajet iz sure *Al-Baqara*, 256. ajet gdje se kaže: „Onaj ko ne vjeruje u tagute, a vjeruje u Allaha, drži se za najčvršću vezu, koja se neće prekinuti."

Ovakva stilska strategija ne samo da povezuje tekst s islamskim učenjem, već ga i pozicionira u kontinuitet klasične književne tradicije koja svetim tekstovima pristupa s poštovanjem, ali i stvaralačkom slobodom.

3. Utjecaj klasične arapske tradicije na Handžićevu kasidu

Autor je bio pod utjecajem i nekih klasičnih pjesnika, prvenstveno Al-Mutanabbija (u. 985.), koji je pisao panegirike o emiru Sayf al-Dawlau (u. 967.), te slavio i uzdizao vojne pohode i njegovu vojsku. Opisujući osobine emira kaže:

Da li crveni El-Hades[66] *prepoznaje svoju boju*
i zna li koje glave natapaju bijelim oblacima?

Obasula ih je oblacima kiše prije nego što je pala,
a kad joj se približiše, lobanje su je napojile.

On ju je podigao, a koplja su udarala u koplja,
dok talasi smrti oko nje se sudaraju. (Al-Barqūqī, 2002:2/1020.)

Handžićeva kasida sadrži mnoge sličnosti s Al-Mutanabbijevim stihovima. I u jednom i u drugom slučaju pjesnici se koriste sličnom tematskom strukturom: pohvalama, veličanjem časti i hrabrosti, kao i odanošću vladaru i njegovim vojnim podvizima. Sličnosti su vidljive i u motivima borbe, časti, slave, kao i u vladarevoj ulozi u podizanju kulture i vjere.

U drugom stihu Al-Mutanabbī kaže:

Mač državne moći nalaže vojsci da se posveti,
I vojske su nemoćne da ga prate.

Od ljudi traži ono što traži od sebe,
A to je nešto što lavovi ne polažu.

Njegovo oružje je najvrednije,
Njegovi jastrebovi i sokolovi nose najopasnije događaje.

Njegovo stvorenje nije slabo,
Mačevi i štake su oblikovani za borbu. (Al-Barqūqī, 2002: 2/1019)

Postoji značajna sličnost između ovih stihova i Handžićeve kaside o Gazi Husrev-begu. U obje pjesme nalaze se brojne metafore, simboli snage, junaštva i moći, kao i duboko poštovanje prema vojskovođama koje štite svoju zemlju i narod.

Evo nekoliko ključnih sličnosti:

Veličanje vladara i borca: U oba teksta centralna figura je ratnik ili vladar koji se ističe svojim vođstvom i vojnom moći. U Handžićevoj kasidi Gazi Husrev-beg je prikazan kao heroj kojeg odlikuju izuzetne vojničke sposobnosti i odanost islamu, dok se u

[66] Tvrđava u Levantu.

Al-Mutenebbijevim stihovima vladar prikazuje kao figura moći koja vodi vojsku prema pobjedi, Vladar je to koji ima nepobjedivo oružje i velike vojne sposobnosti.

Simbolika oružja i borbenih sposobnosti: U obje pjesme oružje (mačevi i koplja) se koristi kao metafora za moć i hrabrost. U Handžićevoj kasidi vladarevi podvizi i borbe simboliziraju njegovu čast i slavu, dok se u Al-Mutennebijevim stihovima oružje vidi kao proslavljeni simbol borbene sile. U Handžićevoj kasidi kaže se:

Iz Bosne dođe, sa lavovima ljutim,
S britkim isukanim sabljama što krv prosipaju.[67]

A kod Al-Mutanabbija:

U skladu s odlučnošću onih odlučnih dolaze velike odluke,
A u skladu s plemenitošću velikodušnih dolaze plemenita djela.

Sitnice su velike u očima malih,
A i velike stvari su male u očima velikih.
Sejfuddevla prenosi svoju ambiciju na vojsku,
A o tome su nemoćne i moćne vojske.
On traži od ljudi ono što već nosi u sebi,
A to čak ni lavovi ne tvrde za sebe.
Životom bi se otkupila i najdugovječnija ptica za njegovo oružje,
Jer oružje su mu orli nebeski i mladi sokolovi.

Nije im naštetilo to što su stvoreni bez kandži,
Jer su za njih stvorene sablje i čvrste noge. (Al-Barqūqī, 2002:2/1018-1019)

U Handžićevim i Al-Mutanabbijevim stihovima koriste se slični motivi: lav, orao, snažni momci i slično, što čini njihovu poetiku snažnom i uzvišenom. Oba autora koriste se arhaičnim izrazima, poput riječi الغضنفر (*lav*) i عرمرم (*ogromna, silovita vojska*), te preuzimaju termine i motive karakteristične za poeziju osvajanja, prisutne još od ranog islamskog perioda. Među tim motivima posebno se ističu slike vojske, oružja, junaštva, kopalja,

[67] Zbog ograničenosti prostora i radi bolje razumljivosti teksta sadržaj cijele pjesme naveden je u prilogu.

topota konja, kao i prikaz nadmoćnosti nad neprijateljem. Međutim, ta nadmoć nije isključivo vojna – ona se u mnogim pjesmama dopunjuje i duhovnom te moralnom superiornošću (pogledaj više: Al-Qāḍī, n. b.). Autor vjerno prenosi motive i scene kojima su koristili klasični arapski pjesnici, zadržavajući njihove tematske i stilske osobine, čime postiže snažan osjećaj kontinuiteta i pripadnosti klasičnoj pjesničkoj tradiciji.

U Handžićevoj kasidi riječ الغضنفر (*lav*) također se pojavljuje u kontekstu veličanja Gazi Husrev-begove i hrabrosti bošnjačke vojske:

فجاء من البوسنا بكل غضنفر بماض صقيل النصل ينهلّ بالقطر

Iz Bosne dođe sa lavovima ljutim,
S britkim isukanim sabljama što krv prosipaju.

Ovdje je jasno izražena snaga lavova koji nisu samo bića iz prirode, nego i simbol borbenih, neustrašivih ratnika, a oštri *mač* naglašava njihovu odlučnost i nepokolebljivost u borbi. Handžić se koristi tim motivom da prikaže hrabrost i vojnu moć, čime dodatno ojačava slike borbenih podviga i pobjeda koje dolaze uz Božiju pomoć.

Slično tome, u Al-Mutanabbijevim stihovima lav je također simbol neustrašivosti i moći, ali s naglaskom na osobnu hrabrost i nepobjedivost lidera.

U obja pjesme, motiv lava ima ključnu ulogu u izražavanju osobina borbenog lidera: neustrašivost, hrabrost, odlučnost i snaga. I dok se Handžić koristi ovom slikom za prikazivanje borbenih sposobnosti narodnih heroja, Al-Mutanabbī se često poziva na lava, jer on je kralj džungle i simbolizuje snagu, hrabrost, nadmoć i razorno djelovanje. Pjesnik prepoznaje svoje vlastito oličenje, ali i oličenje onoga kome upućuje pohvale, darujući mu sve te uzvišene osobine (Ibrāhīm, 2012:249). Sličnosti u morfemima i motivima stvaraju snažnu vezu između dva autora koji u svojoj poetici podjednako koriste simbole iz prirode da bi prikazali vještinu na bojištu i duhovnu veličinu svojih junaka.

Stilizovani pristup, upotreba arhaičnih pojmova, snažna simbolika i veza između vođe i simbola snage čine da ovi stihovi ne kazuju samo o borbi, već su i duboko meditacijski, kada je riječ o časti, veličini i hrabrosti koja nadmašuje granice običnog ljudskog iskustva.

U komentari Al-Mutanabbijevih stihova Al-Waṣīf Hilāl al-Waṣīf ističe da: „Poređenje u prvom stihu sugeriše da krv koja natapa mač nije samo krv, već simbol obilnosti, prekrivanja, snage, moći i ustrajnog ubijanja neprijatelja. Poređenje na kraju pojačava snagu opjevanog ratnika i mnoštvo njegovih pobjeda.“ (Ibrāhīm, 2012:249). To je Handžić istakao u stihu:

Stao je s Bož'jom snagom ispred dušmana,
A njima ne osta doli smrt i raka tamna.

Pomoć od Boga: U stihovima je prisutna tema božanske pomoći u borbi. Kada je riječ o Handžiću; on piše o tome da je Gazi Husrev-beg imao božansku podršku u svojim vojnim podvizima, u stihu je to vođa kojeg prati božanska pomoć i čiji uspjeh je zagarantovan.

Pohvala hrabrosti i borbenog duha: U stihovima su ratnici prikazani kao besprijekorni borci čiji je cilj očuvanje časti i slave domovine. Njihova hrabrost gotovo je mitska, slična hrabrosti heroja koji predvodi narod na putu prema pobjedi.

S obzirom na sve spomenute elemente, može se reći da je u oba slučaja, u obje pjesme, korišten vrlo sličan narativni pristup: veličanje vladara i njegovih borbenih sposobnosti, kao i naglašavanje božanske pomoći koja im omogućava uspjeh. Te sličnosti mogu se posmatrati i kao odraz identičnih kulturnih i literarnih obrazaca prisutnih u islamskoj i bošnjačkoj tradiciji i poeziji koja kazuje o junaštvu.

Zaključak

Kasida Mehmeda Handžića o Gazi Husrev-begu jedinstven je spoj klasične arapske i islamsko-bošnjačke pjesničke tradicije, pri čemu autor uspijeva da istovremeno afirmiše univerzalne islamske vrijednosti i specifični kulturno-historijski identitet Bosne. Strukturalno utemeljena na formi klasične kaside pjesma se razvija, u trodijelnoj kompoziciji, od lirsko-topografskog uvoda, preko narativne hronike vojnog i duhovnog naslijeđa Gazi Husrev-bega, do završne dove i pohvale.

Stilska i tematska razrada kazuju o autorovoj vještini u korištenju metafore, intertekstualnosti i aluziji na kur’anske i hadiske izvore, čime se ova pjesma pozicionira u okvir klasične islamske panegiričke poetike. Pored toga, Handžićeva pjesma ima

jasnu ideološku funkciju – ona reafirmiše Bosnu kao duhovnu tvrđavu islama, a Husrev-bega kao paradigmatskog vođu koji spaja vojnu hrabrost, moralnu uzvišenost i civilizacijsku viziju.

I, na kraju, ova kasida nije samo pjesma pohvale, već duboko promišljeno literarno svjedočanstvo o vrijednostima koje su oblikovale bošnjački identitet u vrijeme u kojem je ona nastala. Njena književna vrijednost leži u spoju klasične forme i lokalnog sadržaja, dok njena kulturološka snaga proizlazi iz sposobnosti da izrazi kontinuitet islamske tradicije u specifičnom prostoru i vremenu.

Literatura

Babović, Dž. (2018). *Kaside bosanskih pjesnika na arapskom jeziku*. Sarajevo: Orijentalni institut.

al-Barqūqī, ‘A. (2002). *Šarḥ dīwān al-Mutannabī*. Bayrūt: Dār al-fikr.

Duraković, E., & Karić, E. (Ur. i prir.). (1999). *Izabrana djela Mehmeda Handžića I–VI*. Sarajevo: Ogledalo.

Duraković, E. (2004). *Muallaqe: sedam zlatnih arabljanskih oda*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.

Grozdanić, S. (bez datuma). *Na horizontima arapske književnosti*.

al-Ġibārī, ‘A. (2013). *Fī ‘adab Miṣr al-islāmiyya*. al-Qāhira.

al-Qāḍī, N. ‘A. (bez datuma). *Ši‘r al-futūḥ al-'islāmiyya*.

Handžić, M. (1935). Qaṣīda ‘an madḥ Ġāzī Ḫusraw-bak. *Glasnik vrhovnog vjerskog starješinstva IVZ*, 1.

'Ibrāhīm, W. H. W. (2012). *Al-Taṣwīr al-bayānī fī ši‘r al-Mutanabbī*. al-Qāhira: Dār al-kutub al-miṣriyya.

Mehmedović, A. (2018). *Leksikon bošnjačke uleme*. Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka.

Mujić, M. (2011). *Tropi i figure u arapskoj stilistici*. Sarajevo: Orijentalni institut.

Oraić Tolić, D. (1990). *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

al-Tayib, A. (1983). Pre-Islamic poetry. U A. F. L. Beeston (Ur.), *Arabic literature to the end of the Umayyad period* (str. xx–xx). Cambridge: Cambridge University Press.

Zlatar, B. (2010). *Gazi Husrev-beg*. Sarajevo: Orijentalni institut.

Prilog: pjesma i prijevod

Hitiš, o putniče, na leđima konja, *K' Bosni, po glasu i čuvenju znanoj,*	ايا راكبا ظهْر القطار مسافرا الي قطر بوسناطيب الصِيت والذكر
Ka Bosni divnoj, što zasja u tami, *Islamom vječnim naspram tame kufra.*	الي البسنة الحسنا اللتي اشهرك ضيا باسلامها الباقي لدي ظلمة الكفر
Sretna ti duša ako u nj' dođeš, u srce, *u Sarajevo, glasovito i na kopnu i na moru.*	لك السعد ان وافيت في وسطها الي سراي المذاع الصيت في البر والبحر
Ono je biljur na ogrlici gradova, u središtu, *U ljepoti blista, neg' ijedan, biser nanizan.*	هو الدر في عِقد البلاد متوسطٌ وما مثله في الحسن واسطة الدر
Gospodaru, spusti, vazda, oblak Svog oprosta *Na onog' što si ga ukrasio veličinom i slavom,*	فيا رب انزل سخب عفوك دائما علي من كساها بالجلالة والفخر
Onoga što je podig'o zdanja što nebo dotiču, *I prosu plemenitost, ne zna im se broja.*	وشاد المباني العاليات الي السما وابدي مكارما تجلّ عن الحصر
To je emir, zvan' Husrev, i svak zna,	امير تسمي خسروا اذ مصير من

ko njemu prkosi – ide pravo u propast.	يخالفه لا شك حتما الي خسر
Rod mu uzvišen, pāra u nebesa, *Daleko, iznad zv'jezda, i iznad sokola.*	له نسب علا السما كين رتبة وفوق الثريا مجده صار والنسرِ
Iz loze Osmana on je, iz loze čestite, *Bajezida unuk, vođe odsječnog i mudrog!*	له في بني عثمان اصل مؤثّل له الجد بايزيد ذو النهي والامر
Čestita porijekla, pa mu je i izdanak čestit, *Ta, i izdanak čestit pupa iz čestita kor'jena.*	اصول زكيات فطابت فروعها وطيب الفروع من اصول لها بجري
Krenuo je s vojskom, velikom, silnom, *Što šehadet gledaju k'o ponos i čast.*	لقد سار بجيش كثيف عرمرم يرون الردي للذين من اشرف الذخر
S njim pomoć Bož'ja stalno korača *Pobjeda za pobjedom – nizale se vijesti.*	فما زال نصر الله في وجه جيشه وبالفتح اثر الفتح اخباره تسري
Islamom je ogrnuo gradove mnoge, *I zatro nečist nevjere na svakom međašu.*	فضمّ الي الاسلام مدنا كثيرة وقد طهّر الاكناف من دنس الكفر
Srčanost njegova na Mohaču vidjela se, *Pod navalom konja, pješaka i spleti*	وبأس له يوم المهاج وقد سري النصاري بكل خيل والرجل والمكر

krsta.	
Iz Bosne dođe, sa lavovima ljutim, *S britkim isukanim sabljama što krv prosipaju.*	فجاء من البوسنا بكل غضنفر بماض صقيل النصل ينهلّ بالقطر
Stao je s Bož'jom snagom ispred dušmana, *A njima ne osta doli smrt i raka tamna.*	وقام بعون الله مستقبل العدا فلم يجدوا بُدّا من القتل والقبر
U raspršenom bijegu nestadoše, razbijeni, *A mrtvi ležaše posvuda, i po ravni i po uzvisini.*	فولّوا شتاتا هاربين ومُلّئَ الفضاء من القتلي لدي السهل والوعر
Uz džamiju znanja svjetionik diže *Njegovim sjajem Sunce i Mjesec zasjaše.*	ومعد علم شاده جنب الجامع بنورهما ضاءا ضيا الشمس والبدر
Najjačim užetom, on nauku o vjeri veže *A stjecište je ibadeta i zikra Allahu.*	فهذا لعلم الدين اوثق عروة وذلك محلّ للعبادة والذكر
Ti si, o Bože, vrelo plemenitosti svake, *Podaj mu oprost, raziluk i mnoge nagrade.*	فيارب انت اهل الجود فجد له بعفو ورضوان واكثر من الاجر
A ti, o gazijo, naša zahvalnost tebi ne gasne,	ويا ايها الغازي لك الفضل دائما

neka te Božiji dar prati sve do Vječnosti jasne.	علينا فَدُم في فضل ربي الي الحشر
Premda sam stran pjesništvu i zanatu rime,	وقد قلت البشعر مدحا وانني غريب طفيلي علي النظم والشعر
izustih hvalospjev ove stihove skromne.	

ا.د. سمير ربـرونيا ,كلية التربية الإسلامية – جامعة زينيتسا

قصيدة في مدح الغازي خسرو بك لمحمد حَنْدجتش

الملخص

يتناول هذا البحث بالتحليل قصيدة محمّد حَنْدَجِتش الموجَّهة إلى الغازي خسرو بك، مبرزاً مكانتها الأدبية والثقافية ضمن إطار الأدب الإسلامي الشرقي. وقد صيغت هذه القصيدة بروح التقليد الشعري العربي الكلاسيكي، مع تكييفها للسياق العثماني والبوسني، وتمتاز ببنيتها الثلاثية الغنية بالأساليب الفنية.

في الجزء الافتتاحي يمجّد حَنْدَجِتش البوسنة، جمالها وهويتها الإسلامية، بينما يركّز في القسم الأوسط على شخصية الغازي خسرو بك وأعماله، من عبقريته العسكرية ونسبه الشريف، إلى إسهاماته الحضارية والثقافية. أما القسم الختامي فيتضمن الدعاء والتأمل الروحي.

ويبرز البحث الطابع الأسلوبي المميّز للقصيدة، بما في ذلك توظيف الاستعارة والمبالغة والتناص مع القرآن الكريم والأحاديث النبوية. كما أُعطي اهتمام خاص لاستخدام الرموز التقليدية مثل رموز الأسود والرماح والنور والظلام، المقرونة بقيم الشرف والبطولة والعون الإلهي. ويستمد المؤلف أيضاً إلهامه من كبار الشعراء العرب، وعلى رأسهم المتنبي، الذي يشترك معه في الموضوعات والخصائص البنائية.

إن قصيدة حَنْدَجِتش لا تحتفي بخسرو بك قائداً عسكرياً ومحسناً فحسب، بل تؤكد كذلك مكانة البوسنة مركزاً روحياً وثقافياً للإسلام في ظل الدولة العثمانية التي عاش في كنفها الغازي خسرو بك. ومن ثمّ، تكتسب القصيدة وظيفة البيان الأدبي والثقافي.

الكلمات المفتاحية: قصيدة، الغازي خسرو بك، التقليد الشعري الكلاسيكي، الاستعارة، التناص، المتنبي.

MEHMED HANDŽIĆ'S QASIDA ON GAZI HUSREV-BEG

Semir Rebronja, PhD

Abstract

This paper analyzes Mehmed Handžić's qasida dedicated to Gazi Husrev-beg, presenting it as a literary and cultural work within the framework of Oriental-Islamic literature. The qasida is composed in the spirit of the classical Arabic poetic tradition, adapted to the Ottoman and Bosnian context, and is characterized by a tripartite structure and rich stylistic devices.

In the introductory part, Handžić glorifies Bosnia, its beauty, and its Islamic identity. The central section focuses on the figure and achievements of Gazi Husrev-beg – his military genius, noble lineage, and cultural-civilizational contributions. The concluding part contains a supplication and spiritual reflection.

The paper highlights the stylistic expressiveness of the qasida, including the use of metaphors, hyperboles, and intertextual references to the Qur'an and Hadith. Special emphasis is placed on the use of traditional motifs, such as lions, spears, light, and darkness, which are associated with themes of honor, heroism, and divine assistance. The author also draws inspiration from great Arabic poets, particularly al-Mutanabbī, with whom he shares thematic and morphological affinities.

Handžić's qasida not only celebrates Husrev-beg as a commander and benefactor but also affirms Bosnia as a spiritual and cultural center of Islam within the Ottoman Empire in which Gazi Husrev-beg lived. Thus, the poem assumes the function of a literary and cultural manifesto.

Keywords: qasida, Gazi Husrev-beg, classical poetic tradition, metaphor, intertextuality, al-Mutanabbī.